Motion

1979/80:326

av Lars Werner m. fl.
om en ny regionpolitik

I

Ett lands ekonomiska problem är givetvis också dess regioners. Är landet i kris, speglas detta i skärpt form av regionala kriser. De regionala kriserna är ett försvårande inslag i den allmänna krisen.

I Sverige är de regionala problemen i dag värre än för 15 år sedan. De har både fördjupats och utbretts. De gamla krisområdena har i flera fall upplevt en drastisk försämring. Nya regionala kriser har uppstått i en rad områden. Genom att hela den nationella situationen försämrats, kompenseras läget i sämre ställda regioner inte längre av läget i de bättre ställda.

Detta nödvändiggör en helt ny regionpolitik. Den gamla politiken har gjort bankrutt. När det i region efter region blivit ett kroniskt och fortlöpande tillstånd att 15–25 % av dem som efterfrågar arbete är ställda utanför den normala arbetsmarknaden, då är det hög tid för en radikal omläggning av politiken.

Utgångspunkten för en sådan ny regionpolitik måste vara en klar förståelse av vad som i grunden orsakar regionala kriser. Regionkriserna framgår ur det kapitalistiska produktionssättets lagbundenheter. De är det rumsliga, geografiska uttrycket för kapitalismens sätt att fungera.

Den ständiga koncentrationen av kapitalet ger t. ex. direkta verkningar på alla bygder som levat på mindre enheter. All tillväxt är under kapitalismen ojämn och lämnar därmed alltid vissa regioner på efterkälken. Omvänt slår kriser och nedgångar alltid starkare i en del regioner. Den spontana strävan efter vinst gör att varje mekanism saknas, som skulle framkalla ekonomisk balans i en regions näringsliv. Följden är då ensidighet, som gör att varje strukturkris slår särskilt hårt i sådana ensidiga regioner. Tillväxt drar till sig mer tillväxt, tillbakagång däremot avskräcker. Slutsatsen härav är entydig. En realistisk och effektiv regionpolitik kan aldrig byggas upp med hjälp av stimulanser åt kapitalet. Sådana stimulanser överflyglas lätt av systemets egna, inneboende tendenser. Regionpolitiken måste innefatta verkliga strukturreformer, dvs. åtgärder som ingriper i själva systemets sätt att fungera.

II

De regionala krisernas problem uppmärksammades i Sverige betydligt senare än i flertalet andra industriländer. Norrlandsfrågan och emigrationen stimulerade i viss mån till tänkande kring de regional- och bygdepolitiska problemen under slutet av 1800- och början av 1900-talet. Men dessa ansatser

dog i stort sett ut.

Den nuvarande regionpolitiken föddes ur den omvandling kapitalismen i Sverige undergick efter 1950. Snabb koncentration av kapital, utglesning, folkomflyttning och storstadstillväxt nödvändiggjorde en politisk attityd från statsmaktens sida. Den dåvarande socialdemokratiska regeringen, liksom LO-ledningen, vägrade emellertid angripa de regionala krisernas verkliga problem. De hävdade i stället att koncentration och folkomflyttning var nödvändiga och gynnsamma. Deras regionpolitik innebar en förstärkning av de rådande tendenserna.

Denna anpassning utgick från en filosofi som menade att koncentration och omflyttning var fördelaktig för de lönarbetande. Koncentration skulle leda till ökad effektivitet. Folkomflyttning skulle lätta trycket i krisregionerna och ge folk arbete i tillväxtregionerna. Denna filosofi visade sig helt felaktig. Den ökade i verkligheten klyftan mellan växande och tillbakagående regioner. Den minskade krisregionernas möjligheter till rehabilitering. Den ökade utslagningen och ledde till stora samhälleliga kostnader. Verkningarna på arbetsmarknad och löner blev inte gynnsamma, tvärtom: arbetslösheten och människoreserverna i krisregionerna hade en allmänt tryckande verkan på arbetsmarknad och förhandlingsvillkor. Hela filosofin byggde på att det skulle finnas regioner med överefterfrågan på arbetskraft. Den allmänna krisen under 1970-talet gjorde slut också på denna förutsättning. Därmed hade SAP–LO-filosofin slutgiltigt lidit skeppsbrott.

Att SAP:s och LO:s ledningar på detta sätt understödde storkapitalets strävanden och sökte försona lönarbetarna därmed var ett allvarligt och tragiskt politiskt misstag. Insikten härom sprider sig dock numera alltmer i arbetarrörelsen. Detta skapar förutsättningar för en ny politisk inriktning.

III

Den regionpolitik som lades fast under 1960-talet har i stort förblivit densamma. Den har visat sig kunna tillämpas på ungefär samma vis av treparti- och folkpartiregeringarna som tidigare av den socialdemokratiska regeringen. Dess verkningar har varit marginella och oförmögna att hindra skärpningarna i de regionala kriserna. I den mån politiken innehållit åtgärder som stridit mot det ekonomiska systemets tendenser, har dessa åtgärder varit långt svagare än tendenserna. Dessa har alltså hela tiden slagit igenom.

Däremot har den regionala krisens problem delvis ändrats. Efter 1965 skedde en förändring i den svenska kapitalismens utveckling. Den gick in i en fas av svag tillväxt, ökad arbetslöshet och utslagning samt parallellt härmed en skärpt koncentration av kapital.

Alla regioner i Sverige är numera arbetslöshetsregioner. De relativt bättre ställda regionerna kan inte lätta trycket för de sämre ställda. Resultatet är att regionkriserna inte längre på samma sätt tar sig uttryck i stora folkomflyttningar. En del politiker tror att detta är ett tecken på en förbättring och

regional "balans". I verkligheten är det tecken på motsatsen. Regionkriserna fördjupas som resultat av den allmänna krisen. Också tidigare expansionsområden har hamnat i kris. Dessutom visar tillgängliga data klart på att klyftan mellan olika landsdelar, då det gäller ekonomisk utveckling, inte har utjämnats. Den har ökat.

Den nuvarande och kommande regionala situationen präglas av följande problem:

1. I de gamla problemregionerna (de s. k. skogslänen) försvåras arbetslösheten och utslagningen genom att krisen är allmän.
2. Omfattande branschkriser har inletts eller kan väntas i den råvaru- och halvfabrikatsproduktion som vägt så tungt i Norrlands och Bergslagens näringsliv.
3. Nya regionala kriser utvecklas i Bergslagen och Mälardalen samt i teko- och varvsregionerna.
4. 1960-talets regionala kriser hade ofta som bakgrund en nedgång i jord- och skogsbruk. I dag är regionkriserna betingade av industriella kriser.
5. Antalet lokaliseringsbara privatföretag minskar genom den lägre tillväxten. Resurser för allmänna arbetsmarknadspolitiska åtgärder riskerar bli snävare med det statsfinansiella läget.
6. En förbättring av den korta konjunkturen riskerar framkalla en ny flyttningsvåg. Detsamma kan bli följden av sådana förnyade strukturförskjutningar, vilka inte medvetet styrs till problemregionerna. En ytterligare utglesning skulle medföra att underlaget för viktiga samhällsfunktioner i många bygder slutgiltigt sviktar.
7. Storstadsregionernas problem fördjupas. Den industriella krisen drabbar också dem, speciellt i Göteborg och Malmö. Arbetslösheten och utslagningen förvärras. Social segregering och miljöproblem – fysiska som sociala – kvarstår och tenderar att fördjupas. Folkminskning i innerområden och försvagning av de kommunala ekonomierna hindrar effektiva åtgärder.

IV

Läget och problemen kräver alltså en helt ny regionpolitik. Denna måste bygga på en styrande planering. En sådan innebär att politiska instanser sätter upp självständiga mål, ägnade att förändra inriktningen i stort av regionernas utveckling. Denna styrande regionpolitik måste anknyta till de folkliga opinioner som utvecklas i opposition mot de regionala krisernas verkningar. Den nya regionpolitikens bas måste som sin huvudkraft ha arbetarrörelsen. Men också breda skikt utanför denna har ett klart intresse av att bryta det nuvarande läget. Dit hör majoriteten av jordbruks- och glesbygdsbefolkningen, miljömedvetna människor ur olika sociala skikt samt småföretagsamhet med lokal och regional anknytning.

Två grundsatser är viktiga för en ny, styrande regionpolitik. Den måste

kunna betydligt vidga det totala antalet arbeten på den reguljära arbetsmarknaden. Utan detta blir det inget underlag för att förbättra de sämst ställda regionernas läge. Man kan inte driva regionpolitik genom att ta från vissa arbetslöshetsområden och ge åt andra, än sämre ställda. Den andra grundsatsen är att insatserna måste göras så stora och samlade att de förmår ändra hela den allmänna situationen i krisområdena.

En ny regionpolitik måste slutligen inordnas i den ekonomiska förnyelse av landet som är nödvändig för framtiden. En sådan förnyelse innebär bl. a. en kraftigt höjd förädlingsgrad, mindre rovdrift på råvaror och natur, mer avancerad och sammansatt produktion i stället för de klassiska halvfabrikaten, som kräver stora mängder energi och insatsvaror.

Med utgångspunkt i den här givna allmänna bakgrunden krävs en regionpolitik i enlighet med följande 10-punktsprogram:

1. Regionpolitiken skall ske i form av en styrningsplanering, där ansvariga politiska beslut direkt avgör resursernas fördelning i stort.
2. Ett stort, långsiktigt statligt industriprogram skall läggas upp, inriktat på att starkt höja förädlingsgraden i ekonomin både totalt och i de särskilda branscherna samt med minsta energi- och råvaruåtgång skapa maximalt med arbete. De statliga industrierna skall planmässigt utlokaliseras i skilda regioner.
3. Alla större privata investeringar skall med avseende på sin geografiska fördelning rätta sig efter samhälleliga beslut.
4. Ett planeringsdepartement skall inrättas med uppgift att ta fram underlaget för och från riksnivå fördela statliga och större privata investeringar. Den konkreta uppbyggnaden ute i länen bör skötas av länsorganen, vilka av departement och riksdag bör tilldelas medel härför.
5. Planeringsdepartement och länsorgan skall söka samla investeringar i produktion, infrastruktur och bebyggelse till större samordnade projekt. Detta är nödvändigt för att få tillräckligt stora insatser och för att garantera fungerande och genomtänkta levnadsmiljöer.
6. Ett nationellt program skall läggas upp för att dämpa privatbilismen och bygga ut kollektivtrafik och inrikes sjöfart till högsta tekniska kapacitet. Detta är nödvändigt för att effektivisera transporterna, rädda kollektivtrafiken i glesbygderna samt sanera storstäderna.
7. Ett program skall läggas upp för att systematiskt undanröja de verkningar hittillsvarande utveckling fått i storstadsregionerna – stockнings- och köproblem, förstöring av den fysiska miljön, bostadssegregering och ansamling av sociala problem.
8. Den nuvarande ortsklassificeringen skall avskaffas. Helt nya principer för tätortsutbyggnad börför framtiden förberedas – t. ex. utvecklande av blandstadsprincipen. Målet skall vara städer, planerade för social jämställdhet och ägnade att bryta ned skillnaderna mellan stad och land.

9. Existerande småorter och glesbygder skall vara garanterade fullvärdig försörjning med elementära nyttigheter – sanitär utrustning, normal bostadsstandard, dagligvaruservice samt rimliga reseavstånd för dagliga funktioner som skola och arbete.
10. Målsättningen för regionpolitiken skall vara full, effektiv och bestående sysselsättning i varje län samt att ingen kommun eller bygd med ett befolkningsunderlag i nuläget på minst 10 000 skall behöva drabbas av kroniska flyttningsförluster.

Med hänvisning till ovanstående föreslås

att riksdagen beslutar

1. att uttala att i motionen redovisat 10-punktsprogram skall ligga till grund för regionpolitiken,
2. att hos regeringen hemställa om förslag som innebär programmets förverkligande.

Stockholm den 16 januari 1980

LARS WERNER (vpk)

EIVOR MARKLUND (vpk) C-H. HERMANSSON (vpk)

NILS BERNDTSON (vpk) JÖRN SVENSSON (vpk)